

Mitologija u konstrukciji nacionalnog identiteta

Sedlar, Daniel

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Department of Cultural studies / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Odjel za kulturologiju**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:156:378980>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the diploma theses of the Department of Cultural Studies, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

Osijek, rujan 2017.

Daniel Sedlar

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

U OSIJEKU

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

ZAVRŠNI RAD

TEMA: Mitologija u konstrukciji nacionalnog identiteta

PRISTUPNIK: Daniel Sedlar

Osijek, rujan 2017.

Daniel Sedlar

ODJEL ZA KULTUROLOGIJU

ZAVRŠNI RAD Mitologija u konstrukciji nacionalnog identiteta

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Nacionalna mitologija

**Izrađeno:
Rujan 2017.**

Priljeno:

**MENTOR:
Izv. prof. dr.sc. Ivo Džinić
KOMENTOR:**

Mj:

Broj priloga:

**PRISTUPNIK:
Daniel Sedlar**

Sažetak:

Glavna je tema rada pokušati prikazati kakav je utjecaj mitologije na kreiranje nacionalnog identiteta, odnosno nacije. Kako bi to prikazali, kroz nekoliko je poglavlja definirano nekoliko osnovnih pojmova koje je potrebno poznavati i razumjeti. To su pojmovi: identitet, kolektivni identitet, nacionalni identitet, nacija, mit, politički mit. U radu je analiziran, odnosno predstavljen hrvatski mit, jer je mitologija u hrvatskoj povijesti bitno utjecala na sam nacionalni identitet i svijest nacije o sebi samoj.

Ključne riječi: *nacija, identitet, nacionalni identitet, mit, nacionalni mit*

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Identitet.....	2
2.1 Kolektivni identitet.....	4
2.2 Nacionalni identitet	5
3. Nacija	7
3.1 Nacija kao konstrukt.....	8
3.2 Nacija kao brand.....	10
4. Mit	12
4.1 Politički mit.....	14
5. Nacionalna mitologija	16
5.1 Predziđe kršćanstva	16
5.2 Granica na Drini	18
6. Zaključak	19
7. Literatura	20

1.Uvod

Kao što znamo, čovjek je po svojoj prirodi društveno biće, iako postoji kao jedinka teži svom ostvarenju u društvu, u zajednici. Prema tome čovjek teži interakcijama s drugim jedinkama, traži taj osjećaj pripadnosti nekom kolektivu, koji postaje dio njega samog, njegovog identiteta. U ovom radu pokušat ću prikazati kako se konstruira nacionalni identitet te kakva je uloga mitologije u tome.

Kako bi mogli govoriti o tome, u prvom poglavlju bilo je prije svega potrebno reći što je to uopće identitet, kakav sve može biti i kako se konstruira. Naglasak će biti i na nacionalnom identitetu, jednom od oblika kolektivnog identiteta. Taj je identitet danas vrlo važan jer u velikoj mjeri određuje i identitet samog pojedinca. Nadalje, pozabavit ću se pitanjem nacije – konstrukta nastalog oblikovanjem nacionalnih identiteta potpomognut industrijskim razvojem u 19 stoljeću. Osim upoznavanja sa samim konceptom nacije, reći ću nešto o tome kako se ona konstruira, te kakav utjecaj ima na današnje društvo kroz stvaranje imidža o naciji. Slijedeći bitan pojam za razumijevanje teme je pojam mita. Osim upoznavanja s tim pojmom, govorit ću i o posebnoj vrsti mita – političkom mitu. Politički mit je danas snažno oružje koje se koristi kako za formiranje nacionalnog identiteta, tako i za jačanje nacionalnih osjećaja i zajedništva u društvu. U posljednjem ću poglavlju prikazati neke od mnogih primjera nacionalnih mitova u hrvatskoj povijesti kako bi vidjeli njihov utjecaj na naciju kroz povijest.

2. Identitet

Na samom početku potrebno je upoznati se s pojmom identitet. Najjednostavnija definicija jest da identitet predstavlja istovjetnost, potpunu jednakost: odnos po kojem je netko ili nešto (npr. biće ili svojstvo) jednako samo sebi, tj. isto; skup značajki koje neku osobu (ili svojstvo) čine onom koja jest ili onim što jest.¹ Američki sociolog Rogers Brubaker za identitet kaže: „tendencijski je takav da znači previše (kad ga se poima u jakom smislu), premalo (kad ga se poima u slabom smislu), ili pak ništa posebno (zbog njegove unutarnje višeznačnosti)... Ma koliko bio sugestivan i neophodan u stanovitim praktičnim kontekstima, izraz identitet odviše je višeznačan, odviše razapet između svog tvrdog i svog krhkog značenja, između svojih esencijalističkih i svojih konstrukcionističkih nijansi a da bi mogao udovoljiti zahtjevima društvene analize.“ (Kalanj, 2010:117)

Korijene pojma identitet pronalazimo u srednjovjekovnoj latinskoj riječi *identicus*, što znači istovjetan. Riječ se koristila u izricanju pravovjernog nauka o Isusu, odnosno o njegovom odnosu prema Presvetom Trojstvu. Pojam *identicus* u tom je slučaju označavao razlikovanje od pojma sličan, a potpunu suprotnost u odnosu na pojam različit. Tako dolazimo do biti identiteta – biti različit od drugih (poseban), što je ujedno i jedna od definicija pojma. (usp. Skoko, 2009: 16)

Pojam identitet, dakle, možemo definirati na razne načine upravo zbog njegove širine i kompleksnosti. Identitet je bitna, trajna i određujuća forma individualne i društvene egzistencije, bez koje ni pojedinci ni društvene grupe, manjeg ili većeg opsega, ne bi imale svoj egzistencijalni smisao. (Kalanj, 2010: 119)

Kako bismo dalje mogli govoriti o identitetu, potrebno je napraviti osnovnu podjelu na dvije glavne razine, osobnu i kolektivnu (grupnu). Jordan Jelić, hrvatski antropolog, smatra kako i osobni identitet postoji kao dvojna struktura, s jedne strane autoidentifikacija, identitet koji svaki pojedinac pripisuje sam sebi, kako doživljava sebe. Također postoji i druga strana, izvanjski identitet, složen identitet koji je određen od strane društva koje nas okružuje. (usp. Jelić, 1999: 12) O kolektivnom identitetu, kao jednoj od manifestacija identiteta, bit će govora u jednom od sljedećih poglavlja.

¹ Identitet, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26909> (3.9.2017.)

Osobni identitet temelji se na ideji da je svaki pojedinac jedinstven, različit od svih drugih, specifičan. Prema tome, osobni identitet odnosi se na osobne vrijednosti, ideje, emocije i ciljeve pojedinca, na to kako pojedinac vidi sebe. Manuel Castells, španjolski sociolog, pod identitetom podrazumijeva „proces stvaranja smisla na temelju kulturnog atributa ili srodnog niza kulturnih atributa koji imaju prednost u odnosu prema drugim izvorima smisla“. *The American Heritage Dictionary of the English Language* iz 1972. identitet je definirao kao ličnost, karakter, individualnost, odnosno skup karakteristika pomoću kojih se osoba ili stvar mogu prepoznati ili znati. (usp. Skoko, 2009: 16)

Za identitet možemo reći da je to mjesto međuovisnosti i borbe između formiranja "ja" i subjektivno konstruiranih modela identifikacije. Osobni i kolektivni identitet uspostavljaju se u odnosu na niz razlika koje su društveno poznate, tj. svaki je identitet relacijski, ali dok se osobni identitet odnosi na različitost, kolektivni identitet se odnosi na sličnost. Međuovisnost ove dvije dimenzije identiteta dokazuje se time što nema "ja" bez društvenog života jer čovjek teži da sebe smjesti u neki društveni okvir, ali ni društveni život ne postoji bez formiranja ličnosti.

U suvremenim teorijskim pristupima identitetu naglašava se činjenica da je identitet dinamična pojava koja se gradi kroz procese. U tom kontekstu često se govori o izgradnji, projektiranju ili konstruiranju identiteta. (Petrović, 2009: 210) Unatoč mnogim definicijama identiteta, autori se slažu kako je identitet zapravo konstrukcija, a ne nešto što je unaprijed određeno, pa možemo reći da se identifikacija: „...konstruira na pozadini prepoznavanja nekoga zajedničkog porijekla ili zajedničke osobine s drugom osobom ili grupom, ili s idealom, i u skladu sa solidarnošću i odanošću koje počivaju na prirodno uspostavljenim temeljima.“ (usp. Hall, 1996: 3) Pri konstrukciji identiteta karakteristična su tri temeljna pitanja: *Tko sam ja u svijetu?*; *Tko sam ja u društvu?*; i *Tko sam ja spram sebe?* (usp. Rogić, 2003: 20-21)

Upravo zbog toga, pitanje identiteta definira se kao pitanje modernog vremena, jer se u tradicionalnijim društvima gdje dominira zajednica nisu morala postavljati takva pitanja. Svi odgovori dolazili su kroz povezanost sa zajednicom i vlastitom ulogom u istoj. Pitanje identiteta, prvo kao problem, a onda kao zadatak, javlja se rastvaranjem institucije susjedstva i razvojem nacionalne države koja mjesto rođenja postavlja kao temelj svoje suverenosti. (Cifrić, Nikodem, 2006: 176)

2.1 Kolektivni identitet

Prema definiciji kolektivni identitet je simbolička reprezentacija zajedništva skupine kojom se razlikuje od drugih skupina.² Svaki pojedinac sebe doživljava kao jedinstvenog i po tome različitog od ostalih ljudi, ali u isto vrijeme svjestan je svoje sličnosti s drugim ljudima, što je posebno vidljivo kada pripadaju istoj socijalnoj grupi. Osim identifikacije prisutna je i diferencijalna identifikacija po kojoj se neki kolektiv može definirati kao skup individua koji ima svoja obilježja, te se razlikuje od nekog drugog skupa individua. Iz svijesti da je pripadnik određene socijalne grupe, čovjek gradi svoj socijalni identitet. Teoriju socijalnog identiteta postavili su sredinom 70-ih godina dvadesetog stoljeća Tajfel i Turner (1986)³.

„To je prva teorija koja je sustavno zahvatila koncept socijalnog identiteta i stavila ga u središte interesa socijalne psihologije. Teorija se bavi članstvom u grupi, grupnim procesima i međugrupnim odnosima. Njezina osnovna pretpostavka je da je već samo članstvo u nekoj grupi dovoljan uvjet da se kod pojedinca razvije osjećaj pripadnosti.,, (Tofant, 2004:4) Dakle, kada osoba o sebi počne misliti kao o pripadniku/članu određene socijalne kategorije tj. grupe možemo reći da je kod nje razvija socijalni identitet.

Kroz pripadnost grupi, čovjek razvija vlastiti identitet i osobnost. „Razvoj osobe proizvod je procesa individualne interpretacije uloga drugih i reakcijâ drugih na tu interpretaciju. Pri tom su ključni pojmovi interakcija i interpretacija. Naime, kroz izloženost socijalizaciji tijekom života razvija se naša osobnost..“ (Koludrović, Knežević, 2004: 112) Čovjekov se identitet tako raslojava na više razina: klasa, rasa, spol, religija, dob, nacionalnost i etnička pripadnost. Ove primjere ubrajamo u primarne, fundamentalne identitete te se smatraju stabilnijima. Postoje i oni drugi koji su podložniji promjenama, npr: student, navijač, pripadnik političke stranke itd.

Možemo reći kako bez osobnog nema kolektivnog identitete, ali i obrnuto. Npr., ako ne postoji neki nogometni klub i njemu pripadajuća navijačka zajednica, onda nema mogućnosti da se neki pojedinac definira ili doživi kao pripadnik te zajednice ili da prema tome gradi svoj identitet. Također, dok nitko sebe ne doživljava kao pripadnika navijačke zajednice tog kluba – spomenuta zajednica ni ne postoji. (usp. Veljak i sur., 2014:56)

² Kolektivni identitet, Struna – hrvatsko strukovno nazivlje, <http://struna.ihjj.hr/naziv/kolektivni-identitet/25828/> (5.9.2017.)

³ Social identity theory (Teorija socijalnog identiteta), <https://www.learning-theories.com/social-identity-theory-tajfel-turner.html> (6.9.2017.)

Socijalni (kolektivni) identitet, kao što je već ranije spomenuto, odnosi se na to kako pojedinac vidi sebe kao člana grupe kojoj pripada. No, pripadanje grupi i socijalna identifikacija moguća je samo u usporedbi s grupama kojima ne pripadamo pa se socijalni identitet odnosi i na razlikovanje od drugih grupa. Uključena je dakle sličnost unutar vlastite grupe i razlikovanje od drugih grupa (Franceško i sur., 2002: 110).

Temeljna je pretpostavka jest da članstvo u grupi kod pojedinca stvara osjećaj pripadnosti što izaziva osjećaj sigurnosti, samopoštovanja i vlastite vrijednosti. Prema Tajfelu i Turneru (1986) socijalni identitet može biti pozitivan ili negativan ovisno o tome kako pojedinac procjenjuje vlastitu socijalnu grupu, neovisno o osobnim karakteristikama ili postignućima unutar grupe. Socijalni identitet pojedinca ovisi o njegovoj evaluaciji vlastite grupe i percepciji kako drugi evaluiraju tu grupu. O negativnom identitetu govorimo kada pojedinac vlastitu grupu procjenjuje negativno u usporedbi s drugima. (usp. Tofant 2004: 6)

2.2 Nacionalni identitet

Nacionalni identitet je svijest o pripadnosti nekoj nacionalnoj i/ili kulturnoj skupini. Samo članstvo u grupi dovodi do razvijanja osjećaja pripadnosti što pridonosi pozitivnom samopoimanju. Nesumnjivo je da država danas ima najveću ulogu sveukupnog proizvođenja nacionalnog identiteta. Država identitet dobrim dijelom ostvaruje putem „prisile“ poput institucije „državljanstva“, iskazivanja lojalnosti, uporabom vizualnih nacionalnih elemenata ali i skrivenim metodama manipulacije.

„Taj osjećaj pripadnosti historijski odgovara naporima, koje su pojedini narodi ostvarivali u procesu homogenizacije na pojedinim teritorijima, da bi se na tradiciji, a često i na mitu i legendi, gradila kolektivna svijest, prelazila u kolektivno pamćenje...“ (Skoko, 2009: 18)

Od svih vrsti socijalnog identiteta, nacionalni identitet imao je najveći utjecaj na povijesne događaje. Posljedice za ljudski rod, kroz povijest, bile su i pozitivne i negativne. Ne poznajemo narode bez imena, niti jezike ili kulture kod kojih ne postoji neki način razlikovanja između sebe i ostalih, između mi i oni... Upravo se na tom razlikovanju i svjesnosti karakteristika određene zajednice kojoj pripadamo temelji nacionalni identitet. (Calhoun, 1994: 9-10, prema Skoko, 2009)

Nacionalni identitet sastavljen je od mnogobrojnih drugih identiteta, ali u njihovu ujedinjenju prevagu ima religijski identitet, koji je često bio razlikovan od drugih, pa se u državama uz jezik, običaje i teritorij, uzimao kao diferencirajući u konstituiranju nacije.

Možemo reći da je nacionalni identitet:

- „Dinamička dimenzija koja se stalno konstruira i mijenja,
- Nastaje u međuodnosu i interakciji s drugim nacijama,
- Ukazuje na sličnosti unutar pripadnika određene grupe, ali i na njihovu različitost od pripadnika drugih grupa,
- Jedan je od mnogih socijalnih identiteta u suvremenom društvu, a koliki će biti njegov značaj ovisi o pojedincu i društvu,
- Ne može se svesti na jednu odrednicu, nego je zavisian od konteksta.“ (usp. Dorđević 2003: 136)

Nacionalni identiteti, kao jedan od kolektivnih identiteta utjecao je i na stvaranje nacija i nacionalnih zajednica, također je konstruiran uz uplitanje nekih drugih identiteta. Čak ni nosioci istog nacionalnog identiteta nemaju istu kulturu, jezik ili vrijednosti.

3. Nacija

Što je nacija? Iako ne postoji unificirana definicija ovog složenog pojma, možemo reći kako je nacija primarno zajednica, određena zajednica ljudi.

Nacije, kao i nacionalni identiteti, moderni su fenomeni koji se izgrađuju u epohi moderne i modernog društva. (usp. Korundić, 2005: 88) Ta je društvena zajednica prije svega temelji na uvjerenju svojih članova u zajedničko podrijetlo i sudbinu u prošlosti, a temelji se na posebnosti jezika, religije i običaja. Zajednički jezik jedna je od osnovnih karakteristika nacije, ali to ne znači da dvije različite nacije ne mogu govoriti istim jezikom (npr. Englezi i Amerikanci govore identičnim jezikom, ali ne čine istu naciju). Tu dolazimo do druge bitne karakteristike – zajednički teritorij. Nacija se formira kao rezultat dugotrajnog suživota, kada ljudi žive zajedno generacijama. (npr. Englezi nakon odlaska iz Engleske dolaze na teritorij Amerike. S vremenom stvaraju novu, američku naciju)

Britansko – češki filozof, Ernest Gellner, u svojoj knjizi *Nacije i nacionalizam* pokušava definirati pojam nacije i pritom kaže:

- Dva čovjeka pripadaju istoj naciji ako i samo ako dijele istu kulturu, pri čemu kultura sa svoje strane označava sustav ideja, znakova, povezivanja i načina ponašanja i komuniciranja.
- Dva čovjeka pripadaju istoj naciji ako i samo ako jedan drugog priznaju kao pripadnika iste nacije (usp. Gellner, 1998: 27)

U nekim jezicima nacija označava državu i narod u smislu zajednice istog etničkog podrijetla. Riječ *natio* u (europskoj) predmodernoj povijesti prešla je velik značenjski put: isprva je označivala skupinu stranaca, potom srednjovjekovna sveučilišta, studentske udruge, crkvena vijeća, plemstvo i, napokon, stanovništvo neke zemlje, odnosno narod. ⁴

⁴ Nacija, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42693> (8.9.2017.)

3.1 Nacija kao konstrukt

Nacija, kao i nacionalni identitet pojavljuje se u Europi krajem 18. stoljeća, a neprekidno se mijenja i izgrađuje tijekom 19. i 20. stoljeća. To je razdoblje kada europski narodi ostvaruju relativni napredak na svim područjima života i tragaju za višestrukim identitetima koji nastaju u procesu konstrukcije (usp. Korunić, 2005: 89)

Oleg Mandić, hrvatski povjesničar i sociolog u svom djelu *Postanak i odumiranje nacija* govori o postanku i razvoju nacije te pritom kaže:

- Nacije nastaju na određenom stupnju razvitka kapitalističkih ekonomskih odnosa u procesu stvaranja zajedničkog tržišta na državnom teritoriju;
- Inicijator i nosilac svih nacionalnih težnji je visoka i srednja buržoazija;
- Pojam nacije se fetišizira i otuđuje od ljudi, stvarajući šovinističke pojave;
- Eksploatirane klase predstavljaju pasivni faktor, što ga zbog svojih potreba buržoazija nacionalno aktivizira pomoću odgoja, naobrazbe i raznih oblika političke i kulturne propagande;
- Nacionalno aktiviziranje pripadnika eksploatiranih klasa ima za posljedicu njihovo otuđenje od pripadnika takvih klasa u drugim nacijama. (Mandić, 1963: 23)

U stručnoj je, naime, raspravi o naciji, nacionalizmu i nacionalnom identitetu postignuta suglasnost o tome da ti pojmovi i/ili entiteti predstavljaju pojave koje su nastale u epohi moderne i modernog društva, od kraja 18. stoljeća nadalje; da nastaju u tijeku složenih procesa modernizacije, integracije, transformacije ljudskog društva u Novom vijeku. (usp. Korunić, 2005: 88) Uporaba pojma nacije, u srenjem i ranom novom vijeku, označavale su nešto drugo – udruge, grupe ili podskupine unutar nekih većih skupina ljudi na nekom prostoru. Ne može se, dakle, reći da je narod prije početka pravljenja nacija u 19. st. bio okupljen u takve grupe koje bi se podudarale s današnjim nacijama.

„...ni jedna država nije i ne može postojati bez podrške etniciteta, odnosno bez određene kulturalne bliskosti između njezinih stanovnika.“ (Pavić i sur., 2016: 225) Prema tome dolazimo do činjenice da etničko i nacionalno nisu različiti, nego vrlo, doduše ovisno o mjestu i vremenu, povezani fenomeni. Mnogi teoretičari su pokušali su da protumačiti vrstu i funkciju takve povezanosti, kao i da protumačiti teritorijalnu i povijesnu (ne)podudarnost etničkog i nacionalnog fenomena.

U proučavanju nastanka nacije (i nacionalizma) nastale su dvije osnovne teorije koje istražuju ove fenomene: primordijalizam i modernizam. „Tako je tzv. modernistička teorija nacije promatrala kao nužnu posljedicu modernizacije odnosno nastanka kapitalističke ekonomije, opće pismenosti i standardnog jezika koji stvaraju homogeno građansko društvo.“ (Pavić i sur., 2016: 217)

Dakle, razvoj kapitalizma uz jezično ujedinjenje (porast pismenosti i standardizacija jezika) doprinjelo je stvaranju nacionalnih osjećaja i razlikovanja od „drugih“. Širenjem pismenosti širio se i doseg te utjecaj tiskanih medija na javno mnijenje, te su upravo mediji uz opće osnovno obrazovanje utjecali na stvaranje i usađivanje ideje nacije i zajedništva među pukom. Na taj se način u okviru nacije, stvaraju psihološke, ideološke i kulturne veze koje jačaju kompaktnost društva, a simultano i osnažuju sam osjećaj nacionalne pripadnosti.

Modernistička teorija govori i o izmišljanju tradicije tj. stvaranju nacionalnih mitova s ciljem stvaranja osjećaja kontinuiteta i zajedništva. Za moderniste je taj odnos između kulturnog i političkog identiteta proizvoljan i ponekad uključuje aktivan zahvat, reinterpetaciju, a ponekad i manipulaciju kulturnim simbolima s ciljem stvaranja osjećaja pripadnosti nekom političkom entitetu odnosno naciji. (usp. Pavić i sur., 2016: 218)

„Izmišljene tradicije iznimno su bitne za usporedbu mlade povijesne inovacije, „nacije“, s njoj srodnim fenomenima: nacionalizmom, nacionalnom državom, nacionalnim simbolima, nacionalnom poviješću i slično. Svi oni počivaju na vježbama u socijalnom inženjeringu koje su često namjerne i uvijek inovativne.“ (Brkljačić, 2006: 149) Modernisti, dakle, smatraju kako je izvor nacionalnih fenomena kulturni, a ne biološki i/ili povijesni.

S druge strane primordijalna teorija je zapravo tvrdnja o iskonskom postojanju nacije kao mit. Taj mit, na kojem se ustrajava u južnoslavenskim državama, poznat je kao primordijalni pristup naciji: „primordijalni pristup potječe od samih nacionalista. Osnovna ideja pritom je da dotična nacija postoji već odavno i da se njena povijest može pratiti stoljećima unazad. Po tome je nacija već doživjela slavne epohe pune junaka i cvjetanja, što treba bodriti članove te nacije danas.,, (Breuilly 1999: 241)

„Primordijalistički teoretičari uglavnom ne negiraju da nacije predstavljaju moderni fenomen, ali i ističu da stvaranje nacije nije potpuno proizvoljan projekt, nego se naslanja na već postojeće kroz povijest nataložene identitete. Dakle, nacija se uvijek oslanja na etnicitet, na spremište mitova, legendi, običaja i sl., koji njenim pripadnicima, unatoč izmjeni niza generacija, daju osjećaj kontinuiteta i trajanja kroz povijest. „ (Pavić i sur., 2016: 218)

Sažeto rečeno, etnička nacija je zajednica krvi, nasuprot građanskoj naciji kao zajednici koju ujedinjuju politička pripadnost i politička načela. Primordijalizam i konstruktivizam imaju ograničene, ali i međusobno dopunjujuće domete u objašnjenju nacionalnoga fenomena. Tako primordijalizam bolje objašnjava emocionalne potrebe za nacionalnom pripadnosti i spremnost na individualnu samopožrtvovnost u korist nacije, dok konstruktivizam bolje objašnjava mehanizme političkog udruživanja i sukobljavanja na temelju nacionalne pripadnosti.

3.2 Nacija kao brand

Ako identitet odgovara na pitanje *Tko smo mi?* (kako vidimo sebe), imidž onda odgovara na pitanje *Tko su oni?* (kako nas drugi vide, kakav je njihov stav o nama). Identitet se kreira i projicira na temelju vrijednosti i činjenica, dok imidž nastaje kao posljedica toga. (usp Skoko, 2009: 15)

Budući da se imidž formira uglavnom na temelju nacionalnog identiteta, pitanje nacionalnog identiteta stavlja se u središte procesa jačanja imidža. „Stvaranje duha dobroćudnog nacionalizma među narodom, bez obzira na kulturne, društvene, etničke, jezične, ekonomske, političke, teritorijalne i povijesne podjele, prva i najvažnija komponenta takve nacionalne strategije“ (Anholt, 2007: 15)

Kad je u pitanju hrvatski nacionalni identitet, značajan broj autora smatra kako je on doživio svoje „ponovno rođenje“ stvaranjem Republike Hrvatske početkom devedesetih godina prošlog stoljeća, kroz raspad Jugoslavije i borbu za slobodu pred srbijanskom agresijom. Bilo je to „krizno“ razdoblje u kojem se oblikovala hrvatska samosvijest te odnosi Hrvata s drugim narodima. (usp. Skoko, 2009: 25)

Kada govori o povezanosti nacionalnog identiteta i imidža Skoko također kaže: „Ako nemate jasan identitet, ako ne znate tko ste i što ste, po čemu ste posebni i što možete ponuditi svijetu, vaš imidž će biti fiktivan i nejasan, a samim time i neodrživ.“⁵

⁵ Nacionalni identitet je temelj brenda svake države, <http://www.hkv.hr/razgovori/18350-prof-dr-sc-bozo-skoko-nacionalni-identitet-je-temelj-brenda-svake-drzave.html> (9.9.2017.)

Imidž nacije svakako mogu oblikovati i osobine koje se vežu uz pojedini narod, osobine koje oblikuju njihov identitet i koje ih čine posebnim. Eduard Kale tako izdvaja pet vrednota koje su Hrvati sačuvali kroz svoju povijest:

- Domoljublje (zahvaljujući toj činjenici Hrvati su i preživjeli)
- Žrtvovanje (bitno obilježje kršćanstva; žrtvovanje za drugog i domovinu)
- Ljubav prema majci (zbog ratova kojima su Hrvati bili izloženi, želja za opstankom okrenula se ženi majci)
- Ispomoć (skrb o pripadnicima zajednice pretpostavlja se kao temeljni poziv pripadnika, briga za boljitak zajednice)
- Pravednost (uočljiva u ranom donošenju brojnih zakonika i statuta)

Najpoznatiji hrvatski simboli, koji su postali i hrvatski brand su zasigurno hrvatski grb, pleter, kravata, simboli po kojima se hrvatska nacija razlikuje od svake druge i po kojima je prepoznatljiva. Možemo reći kako ti vizualni elementi predstavljaju naciju, njezinu navodnu kontinuiranost. Svaki od tih simbola ima za svrhu probuditi nacionalne osjećaje kod pripadnika nacije.

4. Mit

Mit je jedan od onih višeznačnih pojmova koji su mnogi pokušali definirati i odrediti mu značenje. U definiranju mita okušali su se brojni autori antropološkog, sociološkog, kulturološkog, psihološkog, teološkog te politološkog teoretskog usmjerenja. Kako bi mogli govoriti o utjecaju mitova na ideologije i nacije moramo prije svega definirati pojam mit. Hrvatska je enciklopedija mit definirala ovako:

„Mit (grč. μῦθος; riječ, govor; basna, priča), u tradicionalnom značenju riječi, priča o nadnaravnim radnjama bogova ili junaka koje su utemeljile neku kulturu. Njegovo je prepričavanje u lancu usmene predaje prvobitnih zajednica bilo ritualni događaj sa svrhom obnavljanja kolektivnoga pamćenja i osjećaja pripadnosti matičnoj cjelini.“⁶

Značenjska višeslojnost mita naglašena je i u definiciji koju donosi i Rječnik hrvatskog jezika, gdje je mit raslojen na tri točke:

- priča iz narodne tradicije, govori o nadnaravnim bićima, precima ili junacima koji služe kao praiskonski tipovi i obrasci ponašanja u primitivnom gledanju na svijet;
- stvarna ili izmišljena priča koja se obraća svijesti naroda uključujući njegove kulturne obrasce ili izražavajući duboke, općeprihvaćene osjećaje (često predrasude i sl.); neutemeljeno uvjerenje ili vjerovanje, suprotstavljeno znanosti (mit o genocidnosti Hrvata);
- glas o komu ili čemu, ono što se priča s preuveličavanjem.⁷

Među značajnije istraživače mita ubraja se Claud Lévi-Strauss. Potaknut pak tezom njemačkoga filozofa E. Cassirera iz Filozofije simboličkih formi (1925) o mitu kao načinu mišljenja, francuski ga je antropolog C. Lévi-Strauss u Strukturalnoj antropologiji (1958) konačno premjestio iz pričuvne umjetničko-osjetilne sfere u dominantnu logičko-spoznajnu sferu. Mit je u njegovoj koncepciji dobio ulogu takva posrednika između osjetilnog i spoznajnoga polja kulture.⁸

⁶ Mit, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41235> (10.9.2017.)

⁷ Mit, Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (10.9.2017.)

⁸ Mit, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41235> (10.9.2017.)

Kao što je francuski filozof Roland Barthes rekao - mit je, u svom osnovnom obliku, poseban tip govora. (Barthes, 1989: 107) Ono što je htio reći je da mit nije samo vrsta priče, mit je način prenošenja poruke. Prema Barthesu, bit mita je predstaviti etos, ideologiju ili skup vrijednosti kao da su prirodno stanje svijeta. Mit ne opisuje prirodno stanje stvari, nego izražava namjere onog tko ga prepričava, tko god ta osoba bila – svećenik, umjetnik, novinar, filmski redatelj, dizajner ili političar. ⁹

Barthes je u djelu *Mitologije* učinio odmak od strukturalizma. Iznosi semiolički¹⁰ model za iščitavanje mita. On mit smatra komunikacijskim sustavom. Kao takav mit ordinira u narativnoj sferi te je potrebno proučavati njegovo značenje, za koje Barthes smatra da se može iščitavati na više razina. On je semiološki sustav drugoga reda, jer se izgrađuje od već postojećega semiološkoga lanca: ono što je znak u prvome sustavu (prirodni jezik, jezik znanosti, fotografija, slikarstvo, rituali, predmeti...), u drugome postaje tek označitelj. (usp. Barthes, 1989: 114)

Sustav se sastoji od dva elementa: označenog i označitelja. Označeno je pojam, misao, ono na što označitelj aludira kao akustička slika psihičke naravi. Označitelj mita, naime, predstavlja se na začuđujući i vrlo dvosmislen način: on je istodobno i značenje i forma, prazan s jedne i pun s druge strane (Barthes, 1989: 117) Treći element u tom sustavu je znak. On je asocijativna ukupnost označitelja i označenog te povezuje odnos pojma i slike. Taj sustav u grafičkom prikazu izgleda ovako:

1. Označitelj	2. Označeno
3. Znak	
— MIT —	
I OZNAČITELJ (FORMA)	II OZNAČENO (KONCEPT)
III ZNAK	

⁹ Roland Barthes definition of myth, <https://welshmythology.com/2014/11/11/roland-barthes-definition-of-myth/> (10.9.2017.)

¹⁰ Semiotika ili semiologija (grč. semeios znak, osobina), znanstv. disciplina (unutar jezikoslovlja i šire) koja se bavi proučavanjem različitih znakovnih (semiotičkih) sustava koji sadrže ili prenose informacije.

4.1 Politički mit

U ovom poglavlju ukratko će se prikazati uloga političkog mita u formiranju suvremene zajednice te njegova uloga u modernom demokratskom poretku. Ono što biva upisano u mit kao povijest naturalizira se kako bi se prihvatilo kao istina, kao nešto iskonsko i prirodno. Prema tome, funkcija je političkog mita širenje određene ideologije ili ideje u društvu/zajednici.

Iako se često povezuje s totalitarnim režimima, politički mit je povezan i s demokracijom. „Demokracija se naime ne može formirati ako među građanima nije moguće oblikovati konsenzus o temeljnim vrijednostima političke zajednice, a tu zadaću izvršava utemeljiteljski mit.“ (Cipek, 2012: 7) Važno je napomenuti da suvremeni politički mitovi nemaju svetu ulogu u društvu, ali oni svakako moraju biti široko prihvaćeni i vjerovani od strane neke grupe, kako bi se njihova funkcija ostvarila. Funkcije političkih mitova također se donekle mogu usporediti sa svetim mitovima, budući da na sličan način govore o društvenim pozicijama i odnosima moći te da se često prenose s generacije na generaciju i time se ukorjenjuju i učvršćuju u društvu.

Tihomir Cipek u svom radu *Funkcija političkog mita* iznosi tezu kako politički mit ima tri funkcije unutar demokratskog političkog poretka, a one su oblikovanje smisla, integracija te legitimacija postojećeg sustava. Smatra se da je preduvjet za uspostavljanje demokratskog poretka neki tip temeljnog jedinstva političke zajednice, jer je demokracija politički poredak koji nužno proizvodi opoziciju i poziciju (Rodin, 2010: 247). Upravo zbog toga politički mit je potreban u demokratskom društvu. Važno je da građani vjeruju da je politički poredak u kojem žive dobar, a to je moguće ako su međusobno povezani u zajednicu koja je utemeljena na neupitnim zajedničkim vrijednostima.

Pa tako legitimitet demokratskog poretka proizlazi iz racionalne dimenzije, no uz tu dimenziju svakako treba postojati i ona emocionalna. Legitimitet, dakle, proizlazi iz činjenice da određeno društvo dijeli jedan moralni kodeks te da smatra kako je taj kodeks održiv u političkom poretku koji podržavaju.

Politički mitovi svoju funkciju ostvaruju stvarajući sustav vrijednosti koji je zajednički svim pripadnicima zajednice. Zadaća je političkih mitova dakle da omoguće društvenu integraciju i solidarnost unutar političke zajednice (Cipek, 2012:8)

Ako u demokraciji postoji opozicija i pozicija, možemo reći kako su i konflikti dio demokratskog poretka, pa čak i da su njegovo obilježje. Tu se vidi uloga političkog mita, jer je „formiranje političke zajednice čiji pripadnici dijele ključne vrijednosti pretpostavka mirnog

rješavanja političkog sukoba, dakle samog funkcioniranja demokratskih institucija.“ (Cipek, 2012:9)

Nedvojbeno je da svaki politički mit počiva na mašti i pretjerivanju u interpretaciji, a neki i na potpuno izmišljenim činjenicama, ipak nam pomaže za razumijevanje stvarnosti. Njegov se značaj očituje u tome da je on „priča o događajima iz prošlosti koja tim događajima iz prošlosti daje posebno značenje za sadašnjost i na taj način jača autoritet onih koji obnašaju vlast u određenoj zajednici“ (Friedrich, 1963: 49)

5. Nacionalna mitologija

Naravno, mit u svim svojim značenjima nije posebnost jedne kulture i civilizacije, već je svojstven svima i u svakom vremenu. Za nacionalni mit je važno naglasiti kako se ne radi o statičnoj pojavi. On se baš poput svetih mitova ili legendi mijenja i preoblikuje kroz vrijeme.

U hrvatskoj povijesti postoji više primjera gdje su priče, osobe ili događaji prolaskom vremena prepasli u mitove, te se s generacije na generaciju prenosili i oblikovali nacionalni identitet Hrvata. „Mitologiziranje je pritom samo jedan od načina na koje se upravlja kolektivnom svijesću i masovnim iracionalnim impulsima, instrumentalizirajući ih u svrhu stjecanja ili očuvanja položaja moći i odnosa snaga“ (Badurina 2014: 83) Mit dakle uvijek postoji s nekom funkcijom, a u hrvatskoj je to često s ciljem jačanja nacionalnog jedinstva i osjećaja pripadnosti.

5.1 Predziđe kršćanstva

Jedan od takvih mitova koji su imali velike posljedice na hrvatsku društvenu, političku i kulturnu svijest je zasigurno ovaj o Hrvatima kao zaštitnicima kršćanskog svijeta. Metafora „predziđa kršćanstva“ iliti *antemurale Christianitatis* nastala je 1143. godine, a patentirao ju je francuski teolog Bernhard iz Clairvauxa. On je taj naziv izvorno pripisao gradu Edesi koji je u to vrijeme bio najistočnija kršćanska grofovija.

Prolaskom više stoljeća, istočna granica kršćanskog svijeta znatno je pomaknuta osmanlijskim osvajanjima, tako da je granica došla do prostora današnje Hrvatske koja je stoga nazvana „predziđem kršćanstva“. Neki od povjesničara tvrde da je taj naziv prvi put upotrijebljen u pismu banu Petru Berislaviću 1519. godine nakon pobjede nad Osmanlijama kod Dubice, a upotrijebio ga je papa Leon X.¹¹ Do danas je taj mit postao jedno od ishodišnih mjesta svih učenja povijesti u Hrvatskoj, gdje se duboko usadio u hrvatskoj književnosti, političkoj misli i društvenoj svijesti. Mit o „predziđu kršćanstva“ razvio se u dvije verzije – poznatija varijanta govori o Hrvatskoj kao bedemu koji je zaustavio najezdu Osmanlija i islama prema Europi, o tvrđavici koja je spasila kršćansku Europu (Beč, Bratislava, Venecija). No, manjkavost ove tvrdnje je što ona svodi Hrvatsku otprilike na „ostatke ostataka“¹² jer su veliki dijelovi današnje

¹¹ Predziđe kršćanstva, Portal hrvatskoga kulturnog vijeća: <http://www.hkv.hr/izdvojeno/vai-prilozi/p-r/prpa-mile/14725-antemurale-christianitatis-predzide-krscanstva.html> (10.9.2017.)

¹² „Reliquiae reliquiarum olim et inclyti regni Croatiae“ (Ostaci ostataka nekad slavne kraljevine Hrvatske) – Odnosi se na Hrvatsku krajem 16. st. koja je izgubila dvije trećine svoga prostora i više od polovice stanovništva u borbi s Turcima.

Hrvatske u tome razdoblju bili dio Osmanskoga carstva i Mletačke republike, a javlja se i pitanje Dubrovnika koji je čak priznavao tursko pokroviteljstvo i plaćao danak. Drugu je verziju, najprije, počeo razvijati Ante Starčević u sklopu svoje nacionalno-integracijske teorije. U svrhu integracije bosanskih muslimana u hrvatski korpus, koje se tada smatralo potomcima Osmanlija, teorija o „predziđu kršćanstva“ postala je neodrživa, stoga je Starčević našao novu verziju teorije – najezdu Tatara i legendu o bitci na Grobničkom polju. Zanimljivo je kako bi pojedini povijesni događaj mogao biti potencijalno iskorišten za tvorbu više mitskih narativa, ovisno o potrebi elite i politike koja ga konstruira. (Badurina 2014: 84) U ovoj je verziji Hrvatska obranila Europu od najezde Tatara i Mongola.

Kroz povijest, hrvatski su se političari razilazili u tome kojoj se od dvije verzije mita o „predziđu kršćanstva“ prikloniti, a Katolička Crkva u Hrvatskoj je bila jedina koja je podržala obje verzije mita pa čak ih i razradila, produbivši im religioznu dimenziju. Ukratko, Hrvati su i prije primanja kršćanstva bili izabrani Božji narod, samo što tada nisu bili svjesni, a s pokrštenjem ulogu preuzimaju i provode svjesno. Zanimljivo je to što „čak i ako su članovi društva svjesni da prihvaćeni mit sasvim ne odgovara povijesnim činjenicama, to samo po sebi ne predstavlja smetnju, jer mit ionako nije povijest. Stoga i nije bitna njegova povijesna istinitost već sadržaj“ (Schopflin, 1997: 19 – 20). Tako preživljava i ovaj mit: Hrvatska je uvijek zid kršćanstva, samo se mijenjaju prilike s one strane zida.

Kratkotrajna suspenzija nacionalnih i vjerskih mitova nastupila je u komunizmu stvarajući kontra-mitove postojećima, što u konačnici nije donijelo ništa dobroga. Tako je mit o „predziđu kršćanstva“ dobio svoj komunistički kontra-mit Jugoslavije kao mosta između Istoka i Zapada, kapitalizma i komunizma, Sjevera i Juga, Europe i Trećeg svijeta. Renesansa motiva „predziđa kršćanstva“, nakon razdoblja komunističke suspenzije, događa se u Hrvatskoj 1990./91. za vrijeme Domovinskog rata. Jer pobuđeni nacionalizam 90-ih godina dovodi do remitologiziranja nekih starih i proizvodnje sasvim novih mitova. (usp. Badurina 2014: 87) Tada je još snažnije zaživjela polarizacija Hrvatske kao predziđa između kulturnog Zapada i „barbarskog Istoka“, a centralne su figure postale Vukovar i Dubrovnik, dva junačka grada koji stradaju za slobodu domovine.

5.2 Granica na Drini

Sličan primjer mitologiziranja povijesti je mit o hrvatskoj granici na rijeci Drini, koja danas razdvaja Bosnu i Hercegovinu te Srbiju. Tipičan je to primjer kako se mit koristi u svrhu razgraničenja od drugoga. Pritom, kada govorimo o razgraničenju, logično je da manji kolektiv uvijek više teži podvući različitost u odnosu na veći koji ima asimilatorske težnje. (Kolstø, 2003: 24 – 27) Tako su se, primjerice, Hrvati oduvijek više „tršili“ da dokažu različitost od Srba, nego što je to bio obrnut slučaj. Spomenuti „mit o granici na Drini“ bio je upravo instrumentaliziran i u tu svrhu. Drina kao rijeka koja dijeli svijetove spominje se puno prije nego što su Hrvati došli na današnja područja. Nakon smrti cara Teodozija 395. dotad jedinstveno Rimsko Carstvo podijelilo se na istočni i zapadni dio, a granica između dva dijela Carstva bila je rijeka Drina. Nakon što Hrvati osnivaju svoje kraljevstvo, Drina doista postaje granica između Hrvata i naroda s istočne strane Drine. Hrvatska je tada bila veliko i snažno kraljevstvo (s obzirom na okolnosti) pa je vjerojatno to razlog zašto je Drina smatrana „pravom“ hrvatskom granicom. Nažalost, u vrijeme postojanja NDH mitski narativ o granici na Drini postao je iznimno popularan kako bi se vojska dodatno motivirala za učvršćivanje granice sa Srbijom i tješnje pripojavanje teritorija današnje Bosne i Hercegovine. Najzaslužniji za političko oblikovanje mita o „granici na Drini“ je hrvatski pravaš i povjesničar Milan Šufflay koji je djelovao u 20-im godinama 20.st., a mit je vrhunac doživio u periodu „Nezavisne države Hrvatske“. Na dodatnom učvršćivanju mita o „granici na Drini“ u to doba radili su i književnici i kulturni djelatnici bliski režimu. Tada je u hrvatskoj himni *Lijepa naša domovino* promijenjen stih „Teci Savo, Dravo teci, nit ti Dunav silu gubi“, u „Dravo, Savo, Drino teci, nit ti Dunav, silu gubi“. Među granične rijeke hrvatskog teritorija tako je umetnuta i Drina.¹³ Ovo je klasičan primjer kako nacionalni mit osim pozitivnih utjecaja na naciju (jačanje zajedništva i pripadnosti) može imati i negativne utjecaje ako se dozvoli da ga se interpretira na takav način.

¹³ ORŠOLIĆ, Marijan, Mit o granici na Drini, <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/hrvatski-nacionalni-mitovi-mit-o-granici-na-drini-967> (10.9.2017.)

6. Zaključak

U ovom sam radu pokušao odgovoriti na pitanje kakav je utjecaj mitologije na stvaranje nacionalnog identiteta, odnosno nacije, te je li nacionalni mit pozitivna ili negativna pojava u društvu. Narodi koji danas postoje, npr. srpski, hrvatski, francuski, njemački itd., ne postoje od davnina i nisu nastali prirodnim putem. Oni su produkt nacionalnog identiteta koji je također produkt nastao pod utjecajem jezika, baštine, običaja, tradicije itd. I narodi i nacije su društveno - političke tvorevine, oni su oblik udruživanja ljudi u veće grupe.

Kao što smo na početku zaključili, čovjek je socijalno biće i ne može bez interakcije s drugim ljudima. Ako se čovjek približava jednoj grupi te osjećaj pripadnosti prema toj grupi raste, može se zaključiti kako će istovremeno rasti i uvećavati se razlike između te grupe i neke druge grupe kojoj pojedinac ne pripada. Kao posljedicu toga, upravo zbog te različitosti između grupa (nacija) možemo i očekivati sukobe. Ti se sukobi događaju zbog razlika nastalih kod konstrukta nacije i kolektivnog identiteta. Ipak kolektivni identitet i nacija sudjeluju u stvaranju osjećaja pripadnosti, solidarnosti, pa i ponosa. Čovjek dakle u potpunosti ostvaruje svoj identitet tek kada pripada negdje, pa će uvijek težiti ostvarenju toga. Zbog ovog razloga možemo očekivati kako će, koliko god besmisleni bili, sukobi i u budućnosti biti prisutni, bez obzira na to što je u današnjem razvijenom svijetu jasno kako sukob nije trajno rješenje i ne koristi nikome. Ovdje veliku ulogu igraju upravo mitovi jer uvelike utječu na to kako doživljavamo sebe, svoju okolinu, ali također i kako ta okolina vidi nas.

7. Literatura

Autorske knjige i radovi:

1. Skoko, Božo. 2009., „Država kao brend: upravljanje nacionalnim identitetom“. Zagreb: Matica hrvatska
2. Jelić, J. 1999., Identitet. Zagreb: DSM Grafika.
3. Petrović, Duško. 2009., „Anatomija identiteta: teorijsko problematiziranje identiteta“. Zagreb: Etnografski muzej
4. Calhoun, C. 1994., „Social Theory and the politics of identity“, in Calhoun, C. (ed.) Social Theory and the Politics of Identity. Cambridge Mass: Blackwell Publishers.
5. Gellner, Ernest. 1998., „Nacija i nacionalizam“. Zagreb: Politička kultura.
6. Mandić, Oleg. 1963., „Postanak i odumiranje nacija“. Zagreb: Narodne novine
7. Brkljačić, M., Prlenda, S. 2006., „Kultura pamćenja i historija“. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga.
8. Breuilly, J. 1999., „Nationalismus und moderner Staat“, Köln.
9. Anholt, S. 2009., „Konkurentan identitet: novo upravljanje markama država, gradova i regija“. Zagreb: M PLUS.
10. Barthes, Roland., 1989., „Mythologies“, New York: Noonday Press - Farrar, Straus & Giroux
11. Friedrich, C. J. 1963., „Man and His Government: An Empirical Theory of Politics“. New York: McGraw-Hill

Članci u časopisu:

12. Hall, Stuart. 1996., „Introduction: Who Needs Identity“, u: Questions of Cultural Identity, ur. S. Hall & P. du Gay, Sage, str 1– 17.
13. Kalanj, Rade. 2011., „Identitet i politika identiteta“. Hrvatski nacionalni identitet u globalizirajućem svijetu, ur. Budak, Neven, str. 117-133, Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Marko Tripalo: Pravni fakultet
14. Rogić, I. 2003., Hrvatski nacionalni identitet i društvene elite. U: Baloban, S. (ur.) Hrvatski identitet u Europskoj uniji. Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Glas Koncila.: 13- 51

15. Cifrić, Ivan., Nikodem, Krunoslav., 2006., „Socijalni identitet u Hrvatskoj: koncept i dimenzije socijalnog identiteta“. Soc. Ekol. Zagreb, Vol. 15, no.3, 173-202
16. Franceško, M., Kodžopeljić, J., Majstorovi, N. i Mihić, V. 2002. „Aspekti Evropskog identiteta operacionalizovani skalom EUROID2002“, Ličnost u višekulturnom društvu, Vol. 4, str. 105-114.
17. Tomić – Koludrović I., Knežević S. 2004., „Konstrukcija identiteta u mikro – makro kontekstu, str 109-126., Zadar: Acta Iader, Odjel za sociologiju, Sveučilište u Zadru
18. Veljak, Lino. 2014., „Metafizički temelji politike identiteta“ u „Identitet i kultura“. ur. Mladen Labus, Lino Veljak, Ana Maskalan, Mirjana Adamović., str 55-75. Zagreb: Institut za državna istraživanja u Zagrebu
19. Milošević Đorđević, Jasna. 2003., „Jedan pokušaj klasifikacije teorijskih razmatranja nacionalnog identiteta“, Psihologija, vol. 36(2), 125-140.
20. Korunić, Petar. 2006., „Nacija i nacionalni identitet“, Revija za sociologiju, Vol. 36., No. 1-2, str. 88-105. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu
21. Pavić, Željko., Đukić, Marina., Bijuković Maršić, Mirta. 2016., „Europski identiteti: mediji i kultura“, Media, Culture and Public Relations, Vol. 7, No. 2 str. 216-227
22. Rodin, D. 2010., „Demokratizacija demokracije“. Anali Hrvatskog politološkog društva : časopis za politologiju Vol. 7 No.1., str. 247-251
23. Cipek, Tihomir., 2013., „Funkcija političkog mita. O koristi mitskog za demokraciju“. Anali Hrvatskog politološkog društva : časopis za politologiju, Vol.9 No.1., str. 7-19
24. Badurina, Mario. 2014. „Nacionalni mitovi i nekritički historizam u jugoslavenskom i postjugoslavenskom kontekstu“. Essehist : časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, Vol.5 No.5, str. 84-89
25. Schopflin, George, 1997. „The Functions of Myth and a Taxonomy of Myths“, u: Myths and Nationhood, London, str. 19. – 35
26. Kolstø, Pål, 2003. „Procjena uloge historijskih mitova u modernim društvima“, u: Historijski mitovi na Balkanu: zbornik radova, Institut za istoriju, Sarajevo, str. 11. – 37

Mrežni izvori:

27. Identitet, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=26909>, (3.9. 2017.)
28. Kolektivni identitet, Struna – hrvatsko strukovno nazivlje, <http://struna.ihjj.hr/naziv/kolektivni-identitet/25828/>, (5.9. 2017.)

29. Teorija socijalnog identiteta, <https://www.learning-theories.com/social-identity-theory-tajfel-turner.html>, (6.9. 2017.)
30. Nacija, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=42693>, (8.9. 2017.)
31. Dijanović, Davor. Nacionalni identitet je temelj brenda svake države, <http://www.hkv.hr/razgovori/18350-prof-dr-sc-bozo-skoko-nacionalni-identitet-je-temelj-brenda-svake-drzave.html> (9.9. 2017)
32. Mit, Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=41235>, (10.9. 2017)
33. Mit, Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>, (10.9.2017.)
34. Roland Barthes definition of myth, <https://welshmythology.com/2014/11/11/roland-barthes-definition-of-myth/>, (10.9. 2017.)
35. Oršolić, Marijan. Mit o granici na Drini, <http://www.prometej.ba/clanak/drustvo-i-znanost/hrvatski-nacionalni-mitovi-mit-o-granici-na-drini-967>, (10.9. 2017.)